

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 050(497.4)
341.222(450.361:497.4-15)"1945/1948"
prejeto: 7. 11. 2006

Neža Stres

univ. dipl. zgod., Zali Breg 3, SI-5212 Dobrovo
e-mail: neza.stres@skavt.net

Slovenski Primorec – katoliški tednik in njegov odnos do določitve zahodne meje

IZVLEČEK

Avtorica v članku obravnava katoliški tednik Slovenski Primorec, ki je izhajal med letoma 1945 in 1948 v Gorici v Coni A Zavezniške vojaške uprave (ZVU). Ker je bilo glasilo izven politične kontrole tedanje jugoslovanske oblasti in ga ta tudi ni finančno podpirala, je prinašal novice in mnenja, ki jih ostalo slovensko časopisje ni objavljalo. Najpomembnejše vprašanje takratnega obdobja je bilo vprašanje nove meje, zato avtorica posebno pozornost posveti odnosu Slovenskega Primorca do te problematike.

KLJUČNE BESEDE

časopisje, verski časopis, Cona A ZVU, Zavezniška vojaška uprava, goriški duhovniki, antikomunizem, boj za zahodno mejo, razmejitvena komisija

SUMMARY

SLOVENSKI PRIMOREC – A CATHOLIC WEEKLY AND ITS RELATION IN REGARD OF DEFINITION OF THE WESTERN BORDER

In her article, the author deals with the Catholic weekly Slovenski Primorec that was issued between the years 1945 and 1948 in Gorizia in zone A of the Allied military administration (ZVU). As the gazette was outside of political control of the then Yugoslav government and not financially supported by it, it brought news and opinions the rest of the Slovene newspapers did not publish. The most important issue of that period was the question of the new border. Thus, the author pays special attention to the relation of the Slovenski Primorec to that problematic.

KEY WORDS

Newspapers, religious newspaper, A zone in the ZVU, Allied military administration, priests of the Gorizia region, anticommunism, fight for the western border, boundary commission

Dne 29. avgusta 1945 je v Gorici izšla prva številka Slovenskega Primorca, katoliškega tednika, ki je pomembno zaznamoval in sooblikoval prva povojna leta na Goriškem. Goriški duhovniki so ga ustanovili z namenom, da bi ljudstvo preorientirali iz fašistične na demokratično miselnost, da bi zagotovili pluralnost medijev in literature ter da bi ljudje lahko presojali svetovne in domače dogodke s katoliškega stališča. Ni bil zgolj verski tednik, ampak je prevzel tudi funkcije informativnega, kulturnega, poučnega in političnega časopisa.

Veliko preučevalcev takratnega povojnega obdobja na Goriškem je uporabljalo različne časopisne vire, med njimi tudi Slovenskega Primorca. Številne so omembe, krajši citati najpomembnejših člankov in splošni obrisi, poglobljenih študij o samem časopisu in pomenu, ki ga je imel ta v javnem življenju, pa (skoraj) ni. Najpomembnejše prispevke o njem sta prispevala zgodovinarja Gorazd Bajc in Nevenka Troha.¹

Pričujoči članek je poskus splošne predstavitve Slovenskega Primorca s posebnim poudarkom na njegovem odnosu do določitve zahodne meje. Tako ni služil le kot vir, temveč kot poseben predmet preučevanja. Drugi sočasni časopisi, ki so v Coni A ZVU (Zavezniške vojaške uprave) izhajali v slovenščini, Soški tednik, Primorski dnevnik in Glas zaveznikov, so obravnavani le v povezavi s Slovenskim Primorcem. Veliko zanimivih in pomembnih podatkov je bilo moč najti v zgodovinskih razpravah o Goriški in katoliški Cerkvi na Goriškem v prvih povojnih letih ter iz dnevnikov glavnih pobudnikov in soustvarjalcev Slovenskega Primorca: Alojzija Novaka,² Rudolfa Klinca,³ Alfonza Čuka,⁴ ter iz spominov nekaterih njihovih sodobnikov (med njimi Spomini kanalskega dekana g. Ivana Semiča).⁵

Začetki Slovenskega Primorca

Prva skrb goriških duhovnikov po koncu vojne je bila po mnenju iniciatorjev ustanovitev svobodnega in avtonomnega katoliškega lista.⁶ Kot se je francoski kardinal Verdier zavedal pomembnosti dobrega tiska, ko je izjavil: "*Če bi imel na izbiro, ali sezidati novo cerkev ali pa osnovati nov časopis, bi se odločil za časopis*".⁷ tako se je zanj takoj,

ko je bilo mogoče (po padcu fašizma in koncu svetovne vojne), odločil krog goriških duhovnikov. Zavedali so se pomena dobrega časopisa in vpliva tiska, ki ga ima le-ta za versko, kulturno in politično življenje ljudi. Brez ustrezne poklicne medijske osnove so začeli tiskati nov tednik, ki je "v poplavi marksistične podobe človeka nakazoval obrise krščanskega humanizma".⁸

Ob ustanovitvi so bili v uredniškem odboru: Kazimir Humar,⁹ Alfonz Čuk,¹⁰ Alfonz Marija Jožef Berbuč,¹¹ Mirko Brumat¹² in Srečko Gregorec.¹³ Predsednik je postal Franc Močnik,¹⁴ odgovorni urednik pa Alojzij Novak.¹⁵ Pri časopisu so sodelovali tudi drugi duhovniki (npr. Rudolf Klinec,¹⁶ Artur Zaletel¹⁷ itd.) in nekaj laikov (s članki in razpravami sta sodelovala npr. Polde Kemperle¹⁸ in Anton Kacin,¹⁹ z leposlovnimi prispevki Zora Piščanec). Ker pa so članki praviloma nepodpisani, ker – tako Kazimir Humar – "so bili takrat težki časi, večkrat je bilo potrebno koga tudi zaščititi",²⁰ po drugi strani pa je bila nepodpisana izjava oz. članek odraz mnenja celotnega uredništva oz. večje skupine ljudi,²¹ je zelo težko ugotoviti, kdo vse je prispeval članke za časopis in kdo je sodeloval pri njegovem nastajanju. Največje breme izdajanja časopisa je prav gotovo slonelo na Alojziju Novaku, prvemu odgovornemu uredniku, in Mirku Brumatu, ki je postal odgovorni urednik marca 1947 pod psevdonimom Boneventura Mahnič.

V avgustu 1945 so začeli tiskati časopis brez ustreznih sredstev in podpore, nekajkrat so se na začetku znašli v zadregi, kako poravnati račune v tiskarni. Vendar pa so bralci časopis dobro sprejeli in tako so se začetne težave manjšale. Primanj-

⁸ Simčič, Duhovnik, str. 29.

⁹ Kazimir Humar (1915–2003), duhovnik, doktor moralne teologije, stolni vikar, profesor, časnikar, publicist, urednik.

¹⁰ Alfonz Čuk (1912–1975), duhovnik, doktor teologije, profesor.

¹¹ Jožef Berbuč (1892–1957), duhovnik, župnik, publicist, podpredsednik Goriške Mohorjeve družbe.

¹² Mirko Brumat (1897–1950), duhovnik, doktor teologije, profesor, voditelj Goriške Marijine družbe, urednik.

¹³ Srečko Gregorec (1894–1972) duhovnik, nabožni pisatelj in pesnik, verski organizator, kanonik goriškega stolnega kapitlja, katehet.

¹⁴ Franc Močnik (1907–2000), duhovnik, profesor matematike, apostolski administrator, stolni kanonik, urednik.

¹⁵ AS 1931, MF U-006; U-0006655. Alojzij Novak (1881–1967), duhovnik, črniški dekan, stolni kanonik goriške nadškofije, publicist.

¹⁶ Rudolf Klinec (1912–1977), duhovnik, zgodovinar, pravnik.

¹⁷ Artur Zaletel (1911–1976), duhovnik, župnik, stolniški korni vikar, bolniški kurat v Gorici.

¹⁸ Leopold Kemperle (1886–1950), časnikar in publicist, politik.

¹⁹ Anton Kacin (1901–1984), šolnik, literarni zgodovinar, urednik in prevajalec.

²⁰ Paljk, "Dejmo, dejmo", str. 67–70.

²¹ Prav tam.

¹ Gl. seznam literature na koncu.

² Novak, Črniška kronika.

³ Rudolf Klinec, Dnevnik 1945–1947 (rokopis), fotokopijo dnevnika hrani Franc Kralj.

⁴ Alfonz Čuk, Dnevnik (rokopis), fotokopijo dnevnika hrani Peter Stres.

⁵ Ivan Semič, Spomini kanalskega dekana g. Ivana Semiča (rokopis); original hrani ga. Lojzka Devetak.

⁶ Humar: I cattolici sloveni durante la guerra e la resistenza, str. 209.

⁷ Slov. Primorec, leto III, št. 25 (18. junij 1947), 1.

hanjkenjo 1945 št. 16; 1948 št. 9-10, 26, 34-36, 39, 51-52.

D IV 79021

SLOVENSKI PRIMOREC

UREDNIŠTVO IN UPRAVA V GORICI v ulici degli Orzoni 14. — Cena oglasom po dogovoru.

KATOLIŠKI TEDNIK

IZIDE VSAKO SREDO

Štev. 1 GORICA, DNE 29. AVGUSTA 1945. Cena L. 3.-

NAŠ LIST

Nov list nastopa svojo pot v svet. Naslov sam pove, komu je namenjen. Našemu ljudstvu po širnem slovenskem Primorju. Sicer berejo naši ljudje že druge liste, a vendar tudi ta ne bo odveč, saj bo pisan iz ljubezni do resnice in naroda.

Bo pa naš list katoliški, to se pravi, da bo širil in pojasnjeval resnico kot jo uči katoliška Cerkev, kateri je naš narod ostal zvest skozi dolgo tisočletje. Odkar sta šla preko naše zemlje apostola Slovanov sv. brata Ciril in Metod je hučalo čez naše gore in doline mnogo viharjev vseh vrst, a zvestobe do Cerkev mu ni še nihče vzel. Da je tudi v bodoče ne bo, naj nam pomaga ta tednik.

„Slovenski Primorec“ bo obranaval vsa tista vprašanja, za katera se mora katoličan zanimati, v vsa polja bo posegal, kamor katoličan sme in mora poseči. Ta polja pa so tako obširna, kot je prostrano področje Cerkev same. Cerkev pa mora in sme posegati vse do tja, kjer se pojavljajo življenjska vprašanja, ki so v zvezi z neumrljivi dušami. Tudi v politiko, saj je tudi ta pod božjim zakonom; tudi v politiki pride v poštev vest. Katoličan mora povsod paziti, da radi skrbi za zemeljsko srečo in blagostanje ne zapravi večne.

Seveda ne bo naš list posegal v strankarsko dnevno politiko, kjer se tako rade spročajo strasti. Zato ne bo glasilo nobene stranke, temveč hoče le primorsko ljudstvo vzgajati v resničnem krščanskem duhu. Ostati hoče na višini, ki jo mora imeti resnica. Resnico pa bo povedal brez strahu, brez kompromisov. Živimo v demokratični dobi in zato mora biti v tem popolna prostost. Upamo, da bo list povsod dobrodošel. Radi posegajte po njem, da bo dvigal vaše mi-

Govor Pija XII.

nemških katoličanov

Dne 2. junija je govoril sv. oče o Nemčiji in o križevem potu nemških katoličanov v dobi, ko je vladal narodni socializem. Najprej je podal zgodovino konkordata in pokazal, kako je narodni socializem to slovesno pogodbo med Cerkvijo in državo teptal in izvajal nad nemškimi katoličani pravo preganjanje. Tako dravi:

„Boj proti Cerkvji je postal vedno bolj zagrizen in strupen: uničene so bile vse katoliške organizacije, postopoma ukinjene vse tako cvetoče jube in privatne katoliške šole, mladina odrgana od družine in Cerkve, pritisk na miselnje drščaljanov, posebno državnih uslužbencev vedno večji, polom skrite in organizirane propagande so si-

nega pastirja s pazljivo čuječnostjo in z očetovsko potrpežljivostjo, a tudi z junaško neustrašenostjo. Ko je videl, da vse prepričevalno delo nič ne zaleže in je bila kršitev konkordata očividna ter versko preganjanje očitno je na tihlo nedeljo t. 1937. izdal okrožnico „Mit brennender Sorge“, kjer je pokazal svetlu, kaj je v resnici narodni socializem, namreč prevzeten odpad od Kristususa. zanikanje njegovega nauka in njegovega odrešitnega dela, oboževanje sile, matikovanje rase in krvi, teptanje svobode in človekovega doslojanstva.

Niti vojna, pravi sv. oče, ni omejila sovražnosti proti Cerkvji. Če bi bil narodni socializem zmagal, je imel za Cerkev pripravljene še hude načrte. Papež

Končno so prenehali umori, prenehale so strašne grozote: naj konča tudi sovraštvo v vsaki obliki, vsak pohlep po oblasti, naj preneha vsaka preoblastnost močnejših, vsako zatiranje sibihih, naj vstane svet iz svojih ruševin in naj se vspostavi mir, v katerem bodo uspevali narodi kot bratje.

Pij XII, prve dni avgusta 1945

Sam ima v rokah tehtna poročila o namenih v povojni dobi, ki so se deloma že tudi javno pokazali z ravnanjem v Avstriji, Alzaciji in drugod, posebno in najhujše pa na Poljskem. In nadaljuje:

„Mi smo nadaljevali delo svojega, prednika med vso svetovno vojno. Še postanečami smo poudarjali zahteve in neizpodbitna načeta človečanstva in krščanske vere in tako pobijali nauk narodnega socializma in njegove zločeste posledice, ker so se posluževali najbolj rafiniranih znanstvenih načinov, da so murčili in pokončevali največkrat same nedolžne....

Če so voditelji Nemčije sklenili, da bodo uničili katoliško Cerkev tudi v starem rajhu, je božja Previdnost odredila drugače. Paganjanje Cerkev od strani narodnega socializma je končalo z naglim in žalostnim koncem preganjanja.

Nato omenja trpljenje katoličanov po raznih taboriščih. Kolikor bolj prihajajo na svetlo vsa grozodejstva, ki so se po njih vršila, toliko bolj se pa tudi kaže junaštvo, s katerim so katoličani, duhovniki in verniki, vse

to prenašali za Kristususa. Posebno hudo so trpeli poljski duhovniki, ki jih je bilo od 1940 dalje v taboriščih 2800 in jih je ostalo pri življenju do pretekelega aprila le 816. Mnogo je bilo po taboriščih duhovnikov poleg nemške tudi drugih narodnosti, ki so z mučeniško neustrašenostjo prenašali divjost narodno socialistične besnosti.

Narodni socializem, pravi sv. oče, je proglasil Cerkev za največjega sovražnika nemškega naroda in s tem žalil nemške katoličane in Cerkev samo. Ni moglo izostati maščevanje božje.

H koncu se obrača papež na vse narode:

Človeštvo hrepeni po tem, da se konča s predrznostjo, ki je skrnila v teh vojnihi letih domove in družine, predrznost, ki vpije v nebo in in se je spremenila v eno največjih nevarnosti, neke za vero in naravnost, ampak tudi za vsako urejeno sožitje med ljudmi. Pomanjkanje je ustvarilo množice razočaranih in obupanih, ki pomnožujejo mase, ki hočejo revolucijo in nered in so ptačone od hranov nič manj nasilnih od onih, ki jih hočejo odvreči.

Narodi, posebno majhni in srednji, zahtevajo, da bodo sami vodili svojo usodo. Zda, ko so pomagali po svojih močeh s številnimi žrtvami, da se zruši nasilje, imajo pravico, da odklonijo politični in kulturni sistem, ki ga jim vsiljuje drugi in ki ga večina ljudstva odločno zavrača.

Narodi upravičeno sodijo, da je glavna naloga onih ki pripravljajo mir ta, da napravijo konec zločinski tigri vojne in da ščitijo žiljevske pravice in medsebojne dolžnosti vseh, velikih in malih, moč gočnih in šibkih. V svoji zavesit vsi narodi čulijo, da bodo voditelji zgubili dobro ime, če ne bo za nasiljem zavladala pravičnost.

Končuje s prošnjo do Boga, da bi zavladal na zemlji čimprej pravi mir, ki bo zgrajen na pravičnosti, odkritosrčnosti in ljubezni, mir, ki bo v vsa srca prinesel veselje in tolažbo.

Iz govora sv. očeta je jasno razvidno kako je Cerkev javno obsodila narodni socializem v Nemčiji in vsa grozodejstva, ki jih je zagrešil. Papež ni molčal, kot zmotno misli marsikateri med našim ljudstvom. Govoril je in pred vsem svetom in nihče ne more več zbrisati te obsodbe. V zgodovini bo zapisana s svetlimi črkami in čas je pokazal, da je imel sv. oče prav, ko je svaril Nemčijo in ji jasno povedal, do kakega poloma jo bo pripeljalo. Kdor Cerkev preganja, javno ali skrito, si bo razbil glavo.

kljaj, ki je bil v takratnih razmerah pogost spremljevalec pri izdajanju časopisa, se je kril z "majhnimi, a zato pogostimi darovi po par sto lir".²² Raven profesionalnosti pisanje se je neprestano zviševala, pokrival je vedno nova področja in preko dopisnikov ter sodelavcev je vzpostavil tesne stike z Vatikanom in drugimi zahodnimi državami in s tem je bil vedno bolj informiran in aktualen.

Vpliv Slovenskega Primorca je segal na historično Goriško v okviru cone A ZVU, v manjši meri na Tržaško (ker je v Trstu v tem času izhajal verski list Teden) in prav tako v manjši meri v cono B VUJA (Vojaška uprava jugoslovanske armade), kjer so ga jugoslovanske oblasti prepovedale in ga preganjale. Zelo razširjen je bil v sami Gorici, v nekaterih vaseh v Goriških Brdih (Vedrijan, Višnjevnik, Cerovo, Števerjan itd.), v Breginjskem kotu, na Bovškem in na Tolminskem. Veliko podporo je imel med Slovenci, ki se niso strinjali z novim jugoslovanskim režimom in njegovo usmerjenostjo.

Časopis je izhajal najprej vsako sredo, nato pa vsak četrtek, od 29. avgusta 1945 do 29. decembra 1948, ko je prepustil svoje delo Katoliškemu glasu. Prvo leto je Slovenski Primorec izhajal na štirih straneh manjšega formata (34,5 x 25 cm), nato pa na dveh ali štirih straneh večjega formata (50 x 35,5 cm), in sicer v več kot dva tisočih izvodih. Naklada je nihala, vendar se ni spustila pod dva tisoč. Slovenskega Primorca so do oktobra 1947 tiskali v tiskarni G. Lucchi – Gorica, potem pa v Katoliški tiskarni Gorica. Uredništvo in uprava lista sta bila sprva v Gorici v ulici degli Orzoni 38, od aprila 1947 pa v ulici Riva Plazzutta 18.

Glavo lista je po željah uredništva oblikoval znani slovenski umetnik in kipar France Gorše.²³ Naslov Slovenski Primorec je ležal na kiti, spleteni iz lipovih listov. Med obema besedama naslova pa je bil umetelno oblikovan križ. Lipa kot simbol slovenstva in križ kot simbol krščanstva sta se lepo skladala z usmeritvijo časopisa.

Glavni poudarki Slovenskega Primorca

Slovenski Primorec je spremljal dogajanja v katoliški Cerkvi, narodu, domači in svetovni politiki. Med najštevilnejšimi in najpomembnejšimi novicami so bile verske novice. V povojnem obdobju je bilo namreč čutiti začetek splošnega upadanja vpliva katoliške Cerkve in cerkvene avtoritete. V Sloveniji je v prvih povojnih letih katoliška Cerkev zaradi izrazite protikomunistične usmerjenosti njenih vodilnih predstavnikov in

medvojnega angažiranosti v protikomunističnem in protirevolucionarnem boju veljala za velikega sovražnika. Po zmagi partizanov je bila Cerkev na Slovenskem potisnjena v opozicijo, s katero je želela nova revolucionarna oblast čimprej obračunati. Pri tem je igralo pomembno funkcijo časopisje, predvsem kot odlično sredstvo propagande. Tej liniji nove oblasti sta sledila tudi Primorski dnevnik in Soški tednik, kljub temu da sta izhajala v coni A ZVU. Njuni novinarji so morali poročati v skladu z navodili oblasti. Da bi postavili katoliško Cerkev v slabo luč, sta obe glasili objavljali številne kritike in obtožbe na račun papeža, Vatikana, tržaškega škofa Antonia Santina in goriškega nadškofa Carla Margottija. Katoliški tednik Slovenski Primorec je v teh razmerah postal glavni "brnitelj" katoliške Cerkve na Goriškem, obenem pa je tudi sam postal tarča napadov s strani političnih sil, ki so bile pod vplivom komunističnega režima v Jugoslaviji. Tvorci Slovenskega Primorca so želeli opozoriti na zgodovinsko povezanost Slovencev s katoliško Cerkvijo in upočasniti proces sekularizacije.

Slovenski Primorec je bil zagovornik demokracije, katero je opredelil kot "mirno sožitje in neovirano delo vseh državljanov".²⁴ Primorce, ki so živeli dve desetletji pod diktaturo, je poučeval, kaj pomeni prava demokracija. Pri tem se je zavzemal za demokracijo zahodnega tipa. Obrazložil je, da "enakega mišljenja in nazorov vsi niso nikdar bili in ne bodo, a z dobro voljo lahko vsi pridejo do tega, da se spoštujejo med seboj, da drug poleg drugega živijo, delajo in tekmujejo za skupni blagor vsega naroda".²⁵ Želeli so opozoriti, da demokracija ni enostavna vlada večine, ampak vlada večine, ki upošteva tudi pravice manjšine. Pri tem so imeli v mislih razmere v Jugoslaviji, kjer oblast ni upoštevala pluralizma in je ovirala možnost nastanka opozicije. Predvsem so bili zelo razočarani nad omejevanjem svobode tiska in oviranjem širjenja Slovenskega Primorca. Jasno so glede tega povedali, da "demokratska svoboda pač obstaja v tem, da sme vsak na dostojen način povedati svoje, – to je svoboda besede in tiska – in toliko demokratskega duha smemo pač pričakovati od našega ljudstva, da mirno in trezno prebere in premisli, kaj mu njegovi dušni pastirji povedo."²⁶

V skladu s papeškimi enciklikami je tednik obsojal komunizem ter s tedna v teden postajal njegov ostrejši nasprotnik. 10. oktobra 1946 tako berno (v poudarjenem tisku): "Danes je med Slovenci boj proti Kristusu in Cerkvi. Ta boj je napovedal

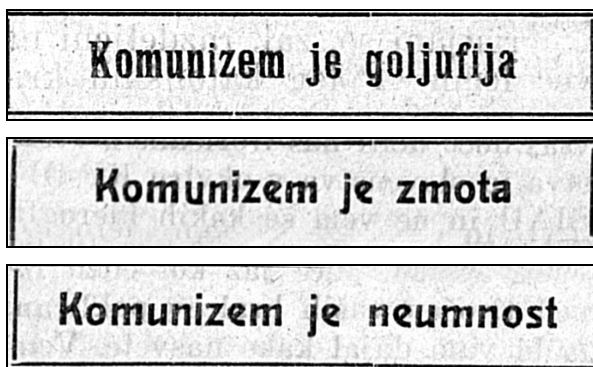
²⁴ Slov. Primorec, leto II, št. 1 (3. januar 1946), str. 1, Preteklost in prihodnost.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Slov. Primorec, leto I, št. 6 (4. oktober 1945), str. 1.

²² Slov. Primorec, leto III, št. 11 (13. marec 1947), str. 1.

²³ France Gorše (Zamostec, 26. 9. 1897 – Golnik, 2. 8. 1986).

Uokvirjena protikomunistična gesla (Uredništvo Novega glasa; Slovenski Primorec, leto II, št. 43, str. 2).

komunizem. Duhovniki na Primorskem smo boja vajeni. Nismo klonili v boju za narodnost, še manj bomo klonili v boju za Kristusa in krščansko vero".²⁷ Komunizem je bil za katoliško Cerkev iz verskih razlogov nesprejemljiva ideologija. V njem je videla popolnoma nasprotni svetovni nazor in poudarjala, da v brezrazredni družbi po komunistični teoriji ni mesta za religijo. Na to so duhovniki, zbrani okrog Slovenskega Primorca opozarjali in iz papeževih okrožnic črpali svoja opozorila in nasprotovanje komunizmu. V Novakovi Črniški kroniki na dan 12. maja 1946 zasledimo zapis: "V Sloveniji divja komunizem v najgrobji obliki. Glej Slovenski Primorec iz teh časov!".²⁸ In res v njem najdemo veliko člankov, kjer poučujejo bralce o komunizmu in njegovi zgodovini.

V uredništvu katoliškega tednika se tudi niso strinjali s politično ureditvijo v Jugoslaviji. Predvsem so obsojali jugoslovanski režim, ker ni dovoljeval svobode vere in svobodnega življenja. Kritizirali so namen jugoslovanske države, da bi ustavno ločila Cerkev od države. Potem ko je prišlo do ločitve med Cerkvijo in državo, je Slovenski Primorec nadaljeval ostro pisanje o verski situaciji v matici in dokazoval, da v Jugoslaviji ni verske svobode.

Vedno bolj je odkrito prinašal tudi novice o povojnih pobojih domobrancev in političnih nasprotnikov v Sloveniji. Slovenci na Goriškem so tako imeli možnost spoznati in se seznaniti s tem povojnim obračunavanjem. Potem ko je bil boj za meje končan in usoda Gorice že določena, so, ne da bi škodovali slovenski stvarnosti, prinesli jasna in podrobna poročila o teh povojnih pobojih. Tako so se že poleti 1947 spomnili na slovenske fante, ki so svoje življenje izgubili v Kočevskem Rogu. Po njihovih besedah bi morali biti ti dogodki že v podrobnostih znani vsem narodno in versko za-

vednim Slovencem. Edina krivda teh fantov naj bi bila obramba vere in doma pred komunizmom.²⁹ Poleg razkrivanja povojnih pobojev je Slovenski Primorec začel s poročanjem in argumentiranjem še ene tabu teme v Jugoslaviji, in sicer da naj bi slovenski komunisti izrabili Osvobodilno fronto za razmah svoje revolucije. Pri tem so popolnoma enačili OF in revolucijo. Jasno so poudarjali, da je večina partizanov šla v boj iz plemenitih namenov, in sicer iz iskrene želje po osvoboditvi.

V svojem času in prostoru je Slovenski Primorec zavzel samostojna in nedvoumna stališča, ter tako prevzel vse funkcije pravega opozicijskega časopisa. Vloga in položaj duhovnikov na Primorskem, ki sta izhajala še iz časa fašizma, sta pripomogla k njegovi verodostojnosti. So pa tudi znotraj primorske duhovščine obstajala različna stališča do delovanja Slovenskega Primorca. Nekateri (npr. Virgil Šček) so mu očitali, da je preveč oster v boju s komunizmom in da razbija slovensko enotnost v času, ko bi morali vsi Slovenci držati skupaj, v času boja za meje.

Slovenski Primorec in vprašanje meje

Osrednje zgodovinsko dogajanje na Primorskem v takratnem obdobju je bilo vprašanje nove meje. Prizadevanja Primorcev za priključitev k matici domovini Sloveniji oz. k Jugoslaviji so podprli tudi duhovniki, zbrani okoli Slovenskega Primorca. Vendar pa niso slepo sledili raznim parolam tipa "Nočemo belega kruha, hočemo Jugoslavijo!", ampak so se vprašanja nove meje lotili z večjo mero kritičnosti in zadržanosti do nove Jugoslavije, predvsem zaradi režima, ki je takrat vladal v njej.

Negotovost in razpoloženje mnogih Primorcev v tem zgodovinskem obdobju je Alfonz Čuk lepo strnil v naslednje besede: "Kaj bo z nami? Kam bomo prišli? Trojna možnost: Titova Jugoslavija – Italija – zavezniška uprava še nadalje."³⁰ Slovenski Primorec je zavzel stališče do vseh treh nakazanih rešitev in "ponudil" še eno: zavzemal se je in si želel, da bi Goriška v celoti pripadla združeni Sloveniji kot delu demokratične federativne Jugoslavije.

Najprej so v uredništvo Slovenskega Primorca zavrnili možnost priključitve Primorske k Italiji. V članku *Ob prihodu razmejitvene komisije*³¹ so zahtevali od "pravičnih Zaveznikov", da slovenski narod, ki je eden najmanjših v Evropi, ne bi bil spet razkosan na celo vrsto držav. Opozorili so, da glede na zgodovino ni mogoče zaupati nobeni tuji državi, pa čeprav se imenuje tudi demokratična in ob-

²⁷ Slov. Primorec, leto II, št. 42 (10. oktober 1946), str. 1.

²⁸ Novak, Črniška kronika, str. 245

²⁹ Slov. Primorec, leto III, št. 23, str. 1, Slovenskim fantom v Kočevskem Rogu v spomin.

³⁰ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 8. oktober 1945.

³¹ Slov. Primorec, leto II, št. 6 (7. april 1946), str. 1, Ob prihodu razmejitvene komisije.

ljublja narodno, socialno in versko svobodo.³² Imeli so namreč petindvajsetletne izkušnje z italijansko oblastjo in prav zaradi teh izkušenj so bili previdni v teh prelomnih zgodovinskih časih. Izgubili so vsako zaupanje celo v demokratično Italijo, kajti kot so zapisali, "demokratična Italija predfašistične dobe nam je bila nenaklonjena in sovražna: o tem pričajo požigi naših kulturnih stavb, pretepi in umori naših najboljših ljudi, neprestano omejevanje našega kulturnega in narodnega življenja."³³

Argumente o "italijanstvu Gorice" so spodbijali v članku *Čigava je Gorica?*³⁴ Iz članka je razvidno, da so se Italijani vedno znova sklicevali na: šeststo tisoč mrtvih iz prve svetovne vojne, ki jih je Italija žrtvovala za "osvoboditev" teh krajev, na Dantetjeve verze o "Opatiji ob Kvarnerskem morju", ki naj bi dokazovali, da naravne meje Italije segajo do Kvarnerja, in da je večinsko prebivalstvo mesta Gorice italijansko.³⁵ Slovenski Primorec jim je nasprotoval, češ da kri vojakov ni plačilo za odkup tujih dežel in je nesmiselno, da Italija zahteva Gorico in Trst samo zato, ker sta tostran Alp.³⁶ Na vprašanje "Čigava je torej Gorica?", pa so odgovorili: "Gorica je slovenska in italijanska, če gledamo na jezik njenih prebivalcev in na njih narodno zavest. Če pa gledamo, kam Gorica spada, komu služi, od koga živi, potem pa postane očitno, da spada predvsem k svojemu zaledju, ki je slovensko."³⁷ To stališče o pripadnosti mesta k svojemu zaledju je zagovarjala tudi jugoslovanska delegacija na Pariški mirovni konferenci.

Duhovniki, zbrani okoli Slovenskega Primorca so bili v zelo težkem položaju. Odklonili so možnost priključitve Primorske k Italiji, obenem pa so javno izražali kritiko do nedemokratičnosti jugoslovanskega režima. Vedeli so, da je bila v tem času ugodna prilika za povezavo Slovencev na Primorskem z ostalimi Slovenci, ob tem pa je bil režim v Jugoslaviji z njihovega stališča zelo problematičen. Svoj pogled na povojno ureditev so večkrat izrazili z naslednjimi besedami: "Najbolj naravna in našemu čustvovanju najbližja želja je nadalje, da se združeni Slovenci pridružimo obnovljeni veliki demokratični, socialno pravični in federativno urejeni Jugoslaviji, ker bi sami ne imeli dovolj možnosti za gospodarsko krepko življenje."³⁸ Spraševali pa so se, ali naj zahtevajo "za svoj narod, ki je toliko prestal v preteklih stoletjih

pod tujerodci in ki je okušal fašistično in nacistično nasilje, še zadnjo, največjo nesrečo: človeka popolnoma nevredno komunistično diktaturo?!"³⁹ Pozvali so jugoslovanske oblasti, naj vrnejo Jugoslaviji svobodo in članek zaključili z naslednjo izjavo: "Ob koncu moramo še izjaviti, da slovenski duhovniki goriške nadškofije ne moremo pod nobenim pogojem sprejeti pred zgodovino odgovornosti, če bi naše ljudstvo padlo v novo narodno sužnost ali sužnost katerekoli diktature. Hočemo živeti kot svobodni ljudje, kot Slovenci in kot verni katoličani."⁴⁰ Za sodelovanje z Jugoslavijo so zahtevali upoštevanje minimalnih svoboščin za delovanje Cerkve in to v šestih konkretnih točkah strnili v izjavi, ki jo je Slovenski Primorec objavil 10. oktobra 1946.⁴¹

Pri reševanju primorskega vprašanja so hoteli nasproti Zaveznikom nastopati samostojno in se niso hoteli vezati na usmeritve jugoslovanskih oblasti. Odgovorni krogi in prvaki Osvobodilne fronte, za katero je stala Komunistična partija, ki je imela v rokah vso oblast, so namreč proglasili odločno politiko nesodelovanja z angleško-ameriško vojaško upravo. Po Novakovih besedah je OF glede tega od maja 1945 "delala nerodnost za nerodnostjo na političnem polju. Surove demonstracije proti zavezniškemu vojakom, bojkot šol, ki so jih ustanavljali zavezniki, bojkot vseh upravnih odborov po mestih in vaseh s strani Slovencev so povzročili, da je bila uprava precej v rokah Italijanov."⁴² In kako resnična je bila njegova napoved, ki jo je zapisal v svoj dnevnik 29. oktobra 1945: "In en dan se bomo zbudili spet na vseh področjih komandirani od Lahov. Najprej bo to stanje "de facto" vpeljano – če pa bo potem še od zaveznikov de jura potrjeno in nas bodo pridelili v italijansko državo, bo krik od OF in iskali bodo krivca za to krivico."⁴³ Pripiše pa še, da bo za to kriva le nesmiselna politika nesodelovanja z zavezniki.⁴⁴ Iz tega vzroka je krog duhovnikov okoli Slovenskega Primorca pred Zavezniki nastopil samostojno.

Marca in v začetku aprila 1946 je narodnostno stanje na spornem območju Julijske krajine in Benečije preučevala t. i. razmejitevna komisija, ki so jo sestavljali predstavniki ZDA, Velike Britanije, Francije in ZSSR. Ustanovljena je bila na podlagi sklepov sveta zunanjih ministrov velesil v Londonu septembra 1945 z nalogo, da pred odločitvijo o

³² Prav tam.

³³ Slov. Primorec, leto II, št. 7 (14. april 1946), str. 1, Slovenski Primorci in Italija.

³⁴ Slov. Primorec, leto I, št. 11 (15. november 1945), str. 3, Čigava je Gorica?

³⁵ Prav tam.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Slov. Primorec, leto II, št. 6 (7. april 1946), str. 1, Ob prihodu razmejitvene komisije.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Slov. Primorec, leto II, št. 41 (10. oktober 1946), str. 1, Alarem proti duhovnikom.

⁴² Primerjaj: Novak, Črniška kronika, str. 237.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Novak, Črniška kronika, str. 237; primerjaj tudi: ustno pričevanje msgr. Oskarja Simčiča z dne 6. oktobra 2006, zvočni zapis hrani avtorica.

razmejitvi med Italijo in Jugoslavijo zbere podatke na terenu. V Slovenskem Primorcu zasledimo o tem naslednjo informacijo: "26. marca okrog enajste ure je prispela v Gorico zavezniška komisija. Spremljali so jo časniki. Takoj po prihodu je začela sprejemati razne zastopnike, kar je nadaljevala tudi naslednji dan."⁴⁵ Pred zavezniško komisijo so bili sprejeti med drugimi tudi Alfonz Čuk, Rudolf Klinec in Alojzij Novak kot zastopniki goriške duhovščine in Slovenskega Primorca.⁴⁶ Ti trije slovenski duhovniki so bili po svojih položajih na vodilnih cerkvenih mestih v Gorici.⁴⁷ Podroben potek njihovega nastopa pred zavezniško komisijo razberemo iz dnevnikov Alfonza Čuka, Rudolfa Klineca in iz Črniške kronike Alojzija Novaka. "Čuden prizor znajti se pred zastopniki 4 velesil in vsemi njihovimi izvedenci v slavni dvorani prefektore na Travniku. /.../ Vprašani smo bili v katerem jeziku želimo biti vprašani in odgovarjati, smo rekli, da želimo govoriti *slovensko*...,"⁴⁸ je zapisal Alojzij Novak. Ko pa je komisija začela postavljati vprašanja, so bili vsi trije presenečeni. Niti eno vprašanje se ni nanašalo na njihovo mnenje o Italiji, o Jugoslaviji, o njihovih pogledih na potek meje. Komisijo so zanimali le statistični podatki. Odgovarjali so na vprašanja npr. "Koliko župnij ima goriška občina?, Slovenskih, mešanih?, Koliko je duhovnikov?, Kakšno je razmerje med slovenskimi, laškimi duhovniki? Kolikšno je razmerje med slovenskimi in italijanskimi verniki? Koliko je Slovencev in Italijanov v Ločniku, Podgori, Štandrežu, Šempetru in Solkanu?..."⁴⁹ Alojzij Novak je označil spraševanje "hladno kot pri maturi". Niso jim sicer zastavili nobenega političnega vprašanja, so pa "s statističnimi odgovori" dve uri trdo dokazovali "kod biva slovenski rod". Na koncu so na prošnjo komisije predložili še svojo izjavo⁵⁰ in spomenico be-

neške duhovščine.⁵¹ Svoje želje po spremembi režima pred zavezniško komisijo niso poudarili, zavzeli so se le za priključitev k Jugoslaviji.

Udeležba kroga duhovnikov, ki je vodila Slovenski Primorec, pri zavezniški komisiji je povzročila burne reakcije s strani jugoslovanskemu režimu naklonjenih javnih delavcev in časopisov. Boris Kraigher, tajnik SIAU (Slovensko-italijansko antifašistično unija) je na tiskovni konferenci izrazil svoje začudenje, da je zavezniška komisija sprejela te tri duhovnike, saj je bilo preko SIAUja priglašeni več drugih delegacij, "ki imajo za seboj duhovščino in ljudstvo", pa niso bile sprejete.⁵² Prav tako je tudi Soški tednik oporekal članku *Ob prihodu razmejitvene komisije*,⁵³ v katerem je krog duhovnikov podal svojo spomenico. Spraševali so se, kdaj so se vsi slovenski duhovniki zbrali in napisali "izjavo za priliko prihoda zavezniške komisije", ter od kdaj so oni pooblaščenici predstavniki vse slovenske primorske duhovščine.⁵⁴ V članku so se jim še "zahvalili" za izjavo, da niso za Jugoslavijo, kakršno zagovarja Soški tednik, torej za FLRJ. Očitali so jim, da so s tem pokazali "nelojalnost do od vseh priznane jugoslovanske vlade, nelojalnost do jugoslovanskih narodov, nelojalnost celo do svojega slovenskega ljudstva, ki je za F.L.R.J."⁵⁵ Virgil Šček je zapisal, da je Jugoslavija samo ena in ta ima ustavo, kjer so popisani temeljni zakoni nove države.⁵⁶ "Tako, da kdor ni za Jugoslavijo, ta je proti njej. Že samo misel, da bi si kdo želel Jugoslavije samo z gotovimi pogoji,"⁵⁷ se mu je zdela "pošastna in izdajalska".⁵⁸

Duhovniki, ki so simpatizirali z OF, so podprli nove jugoslovanske oblasti pri boju za meje. Napisali so kar nekaj spomenic oz. deklaracij, ki so jih posredovali pariški mirovni konferenci ali pa so jih objavili v tisku.⁵⁹ V njih so pozvali jugoslovanske narode, "naj vsi glasujejo za Titovo Ljudsko fronto: samo zmaga LF more prinesiti Primorski odrešenje".⁶⁰ Pred prihodom razmejitvene komisije je slovenska duhovščina, ki je bila naklonjena novi Jugoslaviji, izdala tudi brošuro z naslovom *Razgovori*

⁴⁵ Slov. Primorec, leto II, št. 14 (4. april 1946).

⁴⁶ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 27. marec 1946; primerjaj tudi: Novak, Črniška kronika, str. 241–243.

⁴⁷ Alojzij Novak je bil stolni kanonik goriške nadškofije, Rudolf Klinec nadškofjski kancler, Alfonz Čuk pa ravnatelj slovenske gimnazije.

⁴⁸ Novak, Črniška kronika, str. 241.

⁴⁹ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 27. marca 1946. Zaradi prevajanja v francoščino, angleščino in ruščino je ves pogovor potekal zelo počasi in kot je zapisal msgr. Novak "to ni bilo nam v škodo, ker je dr. Čuk razumel že vsa vprašanja v originalu, nam je pošepnil, kaj nas vprašujejo in med tem časom, ko je vprašanje romalo po uradni poti do nas, smo imeli čas pripraviti se na odgovor" (Novak, Črniška kronika, str. 241).

⁵⁰ Po vsej verjetnosti so v svoji izjavi zahtevali priključitev Primorske k Jugoslaviji. 14. marca 1946 je bil namreč v Slovenskem Primorcu objavljen na prvi strani članek z naslovom *Komisija je že v deželi*. V njem beremo: "Kot Slovenci povemo visoki komisiji, da smo del malega, komaj 2 milijonskega naroda. Od našega narodovega debela smo bili po prvi svetovni vojni odtrgani in smo ječali v italijanskem suženjstvu od 1919 do 1945." V članku so se zavzemali za svobodo, odklanjali so materialistični nauk brezboštva in komunizma, zavračali

diktaturo in zahtevali so, da se spoštuje zasebna lastnina, ki je temelj gospodarskega napredka.

⁵¹ Novak, Črniška kronika, str. 241–243; primerjaj tudi: Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 27. marec 1946.

⁵² Povzeto po: Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 31. marec 1946.

⁵³ Slov. Primorec, leto II, št. 6, (7. april 1946), str. 1, Ob prihodu razmejitvene komisije.

⁵⁴ Soški tednik, leto II, št. 8, (23. februar 1946), str. 3, "Slovenski Primorec", Vatikan, F.L.R.J. in slovenska primorska duhovščina.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Ustava FLRJ iz dne 31. januarja 1946.

⁵⁷ Primorski dnevnik, leto II, št. 219 (15. februar 1946); Virgil Šček: Jugoslavija je samo ena (gl. Viri, št. 11, 1997, str. 156–157).

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Čipič Rehar, Odnos, str. 61, 62.

⁶⁰ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 8. november 1945.

Poštnina plačana v gotovini

Sped. in abb. pos. 2. Gr.

SLOVENSKI PRIMOREC

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Gorici v ulici Orzoni št. 58 - Cena oglasov po dogovoru.

KATOLIŠKI TEDNIK

IZIDE VSAK ČETRTEK

Poštni čekovni račun št. 1115092

Leto II. Štev. 6

GORICA DNE 7. FEBRUARJA 1946.

Cena L. 4.-

Ob prihodu razmejitvene komisije Iz življenja Cerkve

O enakopravnosti žene

Neki krogi odrekajo duhovnikom pravico do besede v političnih zadevah. Prav isti krogi pa včasih zahtevajo celo z več ali manj prikritimi grožnjami, da naj duhovnik podpre njihove strankarske težnje, ki so jih proglasili za narodne.

Slovenski duhovniki se prav živo zavedamo odločnosti tega trenutka svetovne zgodovine za narodno in tudi versko usodo našega ljubljanskega naroda. Zato se ne moremo ozirati na to, kaj kdo od nas v tem trenutku pričakuje in, kako naše zadržanje bi bilo več ali manj popularno, ampak naša dolžnost je, da izrazimo po vesti svoje mnenje glede usode, ki jo želimo našemu narodu po zadnji strahoviti vojni.

To mnenje moramo povedati, ker vemo, da nihče ne more tako merodajno tolmáčiti nagibov ljudj želj svojega ljudstva, kot prav duhovnik, ki je z njim v sreči in nesreči najbolj tesno povezan in ker pravi duhovnik ljudstvo najraje odpravi in po to velja še v večji meri o primorskem duhovniku, ki je bil skozi 25 let skoraj edina opora slovenskemu ljudstvu za časa fašističnega nastila.

V tej uri je pa naša jasna izjava, če tolko boli potrebna, ker je ljudstvo vse zbežgano in preplašeno in ne more jasno izraziti vsebine svojih resničnih želja.

In mi duhovniki na Primorskem smo dolžni javno in jasno izpovedati svoje in svojega ljudstva želje tudi zato, ker vemo, da je tolko naših sobratov v takem položaju, da ne morejo svobodno govoriti in vsemu svetu povedati, kaj pričakujejo za svoje ljudstvo od Zaveznikov, ki so po Atlantski karti in po neštevil drugih dogovorih in izjavah o mirovnih ciljih objubili vsem narodom, velikim in malim, vse človeške, narodne, verske in še druge svobodoščne, katere naj bi uživali brez strahu v novi dobi resnične demokracije.

Kaj torej zahtevamo za svoj narod od pravičnosti Zaveznikov?

1. Naš narod, ki je eden najmanjših v Evropi, naj ne bo spet razkosan na celo vrsto držav. Za naš pravi kulturni razmah in da se uresničijo stoletne sanje in poplava stoletno proklamirane želje ljudstva, je potrebna predvsem združitev vseh Slovencev v enem političnem telesu. Našim pravičnim težnjam ne more ustreči ne bivša italijanska - jugoslovanstva meja in ne Wilsonova ali kaka druga črta, ki ne vključuje zadnje vasi na slovenskih tleh tja do visokega Kanina.

Zgodovina nas uči, da ne moremo zaupati v pravičnost nabele tujih držav, pa naj se imenuje tudi demokracija in naj nam danes obljubijo, da tako tepe palače narodne, socialne in verske svobode.

2. Najbolj naravna in našemu narodnemu čustvovanju najbližja želja je nadalje, da se združeni Slovenci pridružimo obnovljeni veliki demokraciji, socialno pravični in federativno urejeni Jugoslaviji, ker bi sami ne imeli dovolj možnosti za gospodarsko krepko življenje.

3. Toda tu se v tem trenutku stavijo našemu narodnemu ču-

stvanju višje vrednote na polobri slovske in nadnaravne verske vrednote. O položaju narodov v sedanjih Jugoslavijah imamo tudi iz najbolj merodajnih in najmanj sumljivih virov tako zanesljive in reki bi skoraj neštevne podatke, da lahko z največjo gotovostjo trdimo, da tam vlada najbolj groba komunistična diktatura. Tam ne vlada svoboda, ampak teror in strah.

Ali naj zahtevamo za svoj narod, ki je toliko prestal v preteklih stoletjih pod tujerodci in ki je okusal fašistično in nacistično nasilje, še zadnje, največje nesrečo: človeka popolnoma ne vredno komunistično diktaturo? Naj bo to popularno ali ne, nam prepovedujeta to duhovniška cast in vest.

Ves svet naj ve, da so se jugoslovanski bore za svobodo po večini borili za drugačne cilje, kakor je sedanja Jugoslavija.

V imenu vseh Slovencev tostran in onstran meje in zlasti in imenu vseh fitalih, ki so v stotisočih padli z resničnim narodnim idealizmom za svobodno Jugoslavijo, ključemo merodajnim činiteljem in njih odposlancem:

Vrnile Jugoslaviji svobodo, ki jo je v borbi za svobodo in v prvi zaveznikih vojaških interesov izgubila!

In v novi resnično demokraciji Jugoslaviji dajte vsem Slovincem svobodno dom v enakopravnem bratstvu z ostalimi jugoslovanskimi narodi!

Ob koncu moramo še izjaviti, da slovenski duhovniki goriške nadškofije ne moremo pod nobenim pogojem sprejeti pred zgodovino odgovornosti, če bi naše ljudstvo padlo v novo narodno sužnost, ali v sužnost katere koli diktature.

Hočemo živeti kot svobodni ljudje, kot Slovenci in kot verni katoliki!

Neustrašeni možje ...

Z imenovanjem novih kardinalov je sv. oče odlikoval nekatere nadškofe in skofe, ki so neustrašeno nastopali v obrambo resnice in človeških pravic ter se odločno borili proti zmotam modernih časov. Naj navedemo le par imen:

Msgr. J. Salighe, nadškof v Tuluza na Francoskem, eden izmed največjih zagovornikov delavskih pravic.

Msgr. J. Sapicha, nadškof v Krakovu na Poljskem, je skozi vsa leta nemške okupacije neustrašeno nastopal proti zmotam nacizma, da obvaruje svoje vernike in vso Poljsko odpada od katoliške Cerkve.

Msgr. J. de Jong, nadškof v Utrechtu na Holandskem, ki je vodil boj proti nacističnim zmotam na Holandskem, da ne zastrupijo vso deželo.

Msgr. A. Caggiano, škof v Tosario v Argentini, ki je odločno nastopal za demokracija načla po nauku Cerkve.

Msgr. K. von Gallen, škof v Münstru in K. von Preysing, škof v Berlinu, ki sta poznana po vsem svetu kot branitelja Cerkve v dobi nacizma.

Neustrašeno so stali ti možje v vseh viharjih, ob vseh preganjanjih in grožnjah.

Vihar, ki se je začel v katoliško Cerkve v njihovih deželah, je mi-

Anglija. Novi angleški kardinal nadškof Griffin je privedel v nedeljo v palači vestminsterskega nadškofa sprejem katoliških odposlancev na skupščini Združenih narodov. Nadškof Griffin je opomnil odposlanca na težave in dejal: »Težko si je predstavljati svobodo v državah, kjer so tajna policija in koncentracijska taborišča najmočnejša sankcija narodnih zakonov«.

Rim. V Rimu so začeli prihajati prvi inozemski kardinali, ki bodo prejeli kardinalski klobuk na prihodnjem konzistoriju 18. febr. Pričakujejo, da bodo prišli skoraj vsi, to je 70. Le eden je bolan in ga ne bo. Boje se, da bosta manjkala tudi oba poljska kardinala kardinal Hlond in novimenovani kardinal Sapicha, kajli doslej še nista nicaar s poročila o sebi.

Na tistem konzistoriju 18. febr. bo sv. oče imenoval nove skofe, ki je že stara navada. To pot pa bodo prebrali tudi poročilo o pripravah za proglašenje štirih novih svetnikov.

Nemčija. Nemčija je razdeljena na štiri zasedbena področja, ki jih upravljajo štiri veselice Rusija, Anglija, Amerika in Francija. Vsaka izmed teh držav ima svoj način upravljanja. Ponekod imajo Nemci več pravic in svobode, drugod manj. Tudi cerkveno življenje občuti različnost upravnih sistemov. Največ svobode uživa Cerkve v francoskem zasedbenem področju. Tu so obnovili stari konkordat z Badensko in uvedli v solah obvezni verouk za otroke fitalih staršev, ki to žele. Tudi katol. časopisje je na tem področju zelo lepo razvilo.

Znana zaletnica knjig Herder je začela znova delovati in je organizirala posebno obveščevalno službo za katoliško časopisje. Napovedali so tudi, da bo v kratkem času začela izhajati znana revija »Stimmen der Zeit«.

nil, oni pa so ostali. In Cerkve gleda nanje s ponosom.

Danes zastuplja množice po mnogih krajih še druga zmeta: komunistem in tudi proti tej misli stojajo odločno razni katoliški skofje, da obvarujejo svoje črede. Čas bo pokazal, da so imeli prav, in njihova imena bodo z zlatimi črkami zapisana ne le v zgodovino Cerkve, ampak vsega človeštva. In med temi so na prvem mestu jugoslovanski skofje.

ZANIMIVO

Tižski list »Vita movae« je prinesel sliko, na kateri stoji drug poleg drugega Stalin, Molotov in Ribbentrop. Pod sliko pa je zapisano takole: »Nekateri časopisi prinašajo fotografije z dodatnim besedilom: zoriški nadškof in tržaški škofje, da obvarujejo svoje črede. Čas bo pokazal, da so imeli prav, in njihova imena bodo z zlatimi črkami zapisana ne le v zgodovino Cerkve, ampak vsega človeštva. In med temi so na prvem mestu jugoslovanski skofje.«

Italija. Na skrajnem koncu italijanskega polotoka v Santa Maria di Leuca (Lecce) so se letos praznovali prav izredno božični. Tam je zbranih vse polno beguncev najrazličnejših narodnosti: Italijani, Rusi, Jugoslovani, Grki, Albanci. Vsi ti so v slozni skupnosti praznovali božične praznike. Za tuse pa je bilo na posoben način poskrbljeno, ker je prišel tja dol duhovnik vzhodnega obreda č. g. Stefan Virguljin, ki je naš rojak iz Furlanije. Ta je pred božičem sprejel lepo število ruskih beguncev v katoliško Cerkve, na božič pa je zanje maševal v vzhodnem jeziku. Pri darivi sv. maše je bilo prisotnih vse polno drugih vernikov, beguncev in domačinov. Mnogi so tudi prejeli sv. obhajilo pod obema podobama, kakor je v navadi v vzhodni cerkvi.

Slovenija. Iz Slovenije prinašajo časopisi prav malo razveščevalne novice o življenju sv. Cerkve. Ne gre tu samo za cerkveno premoženje, ki ga jemljejo cerkvam in samostanom, temveč za krčenje še drugih bistvenih pravic sv. Cerkve. Tako poročajo, da so v Mariboru na zasedanju ljudske skupščine sklenili, da bodo škofjsko semenišče uporabili za dijaški dom. Semenišče je ustanovil škof Slomšek, ko je prenesel škofijo iz Senti Andraža na Korosko in Maribor, da bi tako obvaroval štajerske Slovence pred ponemčenjem. To ustanovo svetniškega škofa so sedaj unčili.

Semenišča so za vzgojo duhovniškega naraščanja in potrebna in se jim Cerkve ne more odreči. Lahko se odreče svetnemu premoženju, lahko se odreče marsičemu, semenišče se pa ne more. Tukaj ni gospodar ne ljudstvo ne država, tukaj je gospodar edinole Cerkve. Zato moramo smatrati ukinitje semenišča za dejanje, ki neizpodbitno pričja, da Cerkve ne uživa najosnovnejših pravic verske svobode. Zato je dolžnost javne oblasti v Jugoslaviji, da take nesmiselne in krivične zahteve zavrne.

To naj si zapomnijo tisti čudaki iz izobraženih krogov, ki le naprej frlijo, da se Cerkve pritožuje na Jugoslovansko vlado le radi premoženja.

Nemčija. Znameniti benediktinski samostan Maria Laach je ostal nepoškodovan in nedotaknjen. Tudi nacisti so ga pustili pri miru. Sedaj se nadaljuje v njem redno življenje.

Holandska. Več kakor tisoč misionarjev čaka na Holandskem, da pojdijo v misijone, posebno na Kitajsko in v Indijo. Holandski katoliki so torej dobro skrbeli za misijone kljub vojni, če so vzgojili toliko misionarjev.

Indija. Privrat v zgodovini je doseglo število katolčanov v Indiji štiri milijone in čez. Štiri petine je novospreebrenjencev, ena petina potomcev nekdanjih kristianov. Od leta 1951. do 1941. so narasli za en milijon. Skoro sto tisoč na leto. Pozabili ne smemo, da delajo v Indiji tudi jugoslovanski misionarji, ki imajo svoj samostojni misijon v deželi Bengalijski ob usju Gangesa. Bdi di imeli kaka poročila o njihovem delu med vojno.

VATIKAN. Sv. oče je govoril 50000 otrokom v cerkvi sv. Petra, ki so jih pripeljali zastopniki UNRB.

Mnogi grolo danes v borbi za enakopravnost žene predalec, ker zamenjujejo enakopravnost žene z enačenjem ženske z moškim. Danes, ko hočejo zbrisati vsako razliko v socialnem in moralnem svetu ter hočejo, da meta biti vsvo glava, hočejo zbrisati tudi razliko med moškim in žensko: ženska mora postati ne samo enakopravna, temveč enaka moškemu vedno in povsod. Zato zahtevajo tudi za ženske vsotop v narodno vojsko, enako vzgovo z moškimi in podobne zaletlosti. Vse to smatrajo za izredno pridobitve progresivne demokracije. Človek bi mislil, da je res tako. Toda z velikim presenečenjem sem braj, kaj pravi k temu ameriški učenjak in svetovno znani zdravnik Alexis Carrel v knjigi »Človek, ta nepoznani svet«. O enačenju ženske z moškim pravi ta učenjak takole:

»Razlike med moškim in žensko ne izvirajo samo iz razlike spola in vzgoje, temveč izvirajo iz mekega drugega prave globokega vzroka. In ta je v tem, da ves organizem vsrkava komeče sestavine, ki jih proizvajajo spolne žleze. Nepoznanje teh bistvenih dejstev je moglo privedi do pomembnih feminizma (enačenja ženske z moškimi) do tega nizarjanja, da imata lahko oba spola isto vzgojo, ista opravila, iste zmožnosti in iste odgovornosti. V resnici pa je ženska zelo različna od moškega. Vsaka celica njenega telesa, vsak njen organ in posebno njen živčni sestav nosijo pečat njene spola. Fiziološki zakoni (zakoni telesnega ustroja in delovanja) in izjurni zakoni zakoni zvezdnega neba. Fiziološki zakonov ni mogoče nadomestiti s človeškimi žiljami. Sprejeti jih moramo kot so. Ženske morajo razviti svoje zmožnosti skladno s svojo naravo brez posnemanja moških. Njihova naloga v razvoju človeške kulture je višja kot naloga moških in zato je ne smejo zavreči. Zato ne smejo dati deklicam iste usmke vzgoje, istega načina življenja, istih vzorov kakor dečkom.«

Vzgojitelji morajo upoštevati organske in umske razlike med moškim in žensko in njih naravni poklic. Med obema spoloma so nepremostljive razlike, ki jih moramo primerno upoštevati pri graditvi modernega sveta.

Tako piše ameriški učenjak, Nobelov nagradenec. V tem so popolnoma strinjani z naukom Cerkve, ki nikakor ne nasprotuje enakopravnosti ali enakovrednosti ženske, saj jo je kot prva proglasila še pred dva tisoč leti. Toda nasprotuje modernemu enačenju ženske z moškim, ker je proti naravi in zato škodljivo za ženski dušni in telesni blagor. Tako enačenje je tudi zoper pravi napredek in blagostanje človeške družbe. Taki poborniki ženske emancipacije so podobni knetu, ki je oral s kravo in volom, češ da je to moderno. Seveda je moderno, ker pač ni ne volov ne motorjev in je zato treba orati tudi s kravami. Napredno pa to ni. Napredek je tam, kjer imajo krave za mlake, vole za meso in motorje za oranje.

Mlada setev

V Gorici izhaja list »Mlada setev«, namenjen naši dijaški mladini. Izhaja vsakih štiri tedna dan. Pomagati hoče, da se bi dijaštvo vzgojilo k plemenitosti, resničnosti, značajnosti. List toplo priporočamo.

DUHOVNA OBNOVA ZA DEKLETA

bo v petek 15. febr. ob 6.15 in naslednji dan zjutraj ob 7. uri v zavodu Notre Dame in ob 8. in 11. uri, kot je bilo naznanjeno v prejšnji številki.

Ob prihodu razmejitvene komisije (Vir: Uredništvo Novega glasa; Slovenski Primorec, leto II., št. 6, str. 1).

in članki. *Primorska duhovščina za FLRJ*.⁶¹ V njej je bila objavljena spomenica, ki naj bi jo podpisalo 170 (po nekaterih podatkih pa 156) slovenskih duhovnikov. Ta spomenica se je zaključila z besedami: "Če hoče komisija zagotoviti Primorski mir in gospodarsko blagostanje, naj zunanjim ministrom predloži rešitev: Celokupna Primorska se priključi federativni Jugoslaviji."⁶²

Poleg aktivnosti za kakršnokoli priključitev Primorske k Jugoslaviji in aktivnosti, ki je poleg prizadevanj za priključitev zahtevala tudi demokratizacijo Jugoslavije, je v Coni A potekala tudi akcija zbiranja podpisov za internacionalizacijo celotne Julijske krajine oz. za internacionalizacijo Trsta z okolico, katero so podprli tudi nekateri duhovniki. Zanj se je zavzemala sredinska opcija v Coni A, ki ni hotela niti priključitve k Jugoslaviji niti k Italiji. Ta predlog govori o internacionalizaciji Trsta in okolice kot neodvisnega in demilitariziranega območja pod mednarodnim nadzorom.⁶³ Predlog ni bil zelo razširjen, nasprotovala sta mu tako jugoslovanska kot italijanska oblast. V Soškem tedniku o njem beremo, da je to "razpihovanje nacionalne mržnje, nacionalnih konfliktov, razbijanje italijansko-slovanskega bratstva in podpora protidemokratskih sil tako v Trstu in Julijski krajini kot v Italiji".⁶⁴ Predlog naj bi pomenil zaviranje normalnega ekonomskega razvoja tega ozemlja in večanje odvisnosti od zunanjih sil.⁶⁵

Ta ideja je imela svoje privržence tudi med nekaterimi pobudniki in soustvarjalci Slovenskega Primorca, vendar je bilo to manjšinsko mnenje. Tako je Alfonz Čuk zapisal v svoj dnevnik 22. junija 1946, da iz Pariza prihajajo "optimistične" vesti: "Francozi so baje predlagali kompromisno rešitev glede Primorske: internacionalizacijo Trsta in zaledja."⁶⁶ Kasneje, 3. julija 1946, pa je obžaloval novico, da naj bi Trst obsegal le zaledje, ki gre od Devina do Cittanove, Gorice pa ne.⁶⁷ Vendar pa v javnosti in v Slovenskem Primorcu do februarja 1947 niso eksplicitno govorili o tem predlogu. V Slovenskem Primorcu z dne 13. marca 1947 sicer beremo: "Ko je nekoč naš list namignil na to možnost (naj se Gorica in ostali deli slovenskega ozemlja priključijo Trstu, op. N. S.), ga je partizansko časopisje napadlo kot izdajalca".⁶⁸ 3. avgusta 1946 je Soški tednik namreč obtožil ljudi

okoli Slovenskega Primorca, "da so strupeni nasprotniki Jugoslovanske republike in vseljidskega gibanja Primorskih Slovencev, ki so se s svojim junaštvom sami osvobodili in še danes odločno zahtevajo priključitev k svoji pravi domovini Jugoslaviji".⁶⁹ Očitani so jim, da zastopajo stališče "neke vrste internacionalizacije ter spojitve s tržaškim področjem".⁷⁰ Dodali so, da je to "tipična linija, ki jo zastopa vsa mednarodna reakcija".⁷¹ Prav tako je Okrožni komite KPS za Goriško že 26. julija 1946 zapisal, da bodo "dotolkli reakcionarno gospodo in njih časopis, zlasti po stališču, ki ga je zavzela ta banda v svojem glasilu "Slovenski Primorec" namreč priključitev Gorice k internacionalizaciji Trsta. Seveda na tej bazi se da mobilizirati naše ljudstvo in tudi do skrajja razkrinkati to gadje gnezdo".⁷²

V boju za meje pa niso sodelovali samo slovenski duhovniki. Po zapisu Alfonza Čuka naj bi tudi goriški italijanski duhovniki sestavili spomenico, v kateri so zahtevali priključitev celotne goriške nadškofije k Italiji. Razlogi zato naj bi bili: oglejski izvor nadškofije ter uporaba latinskega oz. italijanskega jezika po župnijskih arhivih in v cerkvah (posebno v Gorici).

Nacionalna izbira je imela za večino slovenskih primorskih duhovnikov še vedno prednost pred ideološkimi delitvami. Zgodovinske okoliščine na Primorskem so povzročile, da so tudi duhovniki že relativno zgodaj sprejeli pogled, da sta si krščanstvo in narodnost enakovredni vrednoti. Primorski duhovniki so, kot smo videli, v večini podprli celo priključitev k državi s komunistično ureditvijo z vso zavestjo o odnosu novega režima do duhovščine in katoliške Cerkve. "Kot je takrat razmišljal Anton Požar so razmišljali mnogi primorski duhovniki: "V času, ko se odloča usoda Primorske, se slovenski duhovniki odločno izrekamo za Jugoslavijo, kajti režim se bo spremenil, državne meje pa bodo ostale."⁷³ Enotno so odklanjali vsakršno Italijo, niso pa si bili enotni v vprašanju, v kakšni Jugoslaviji si želijo živeti.

"Meja je določena!"

Dne 10. februarja 1947 so predstavniki enaindvajsetih držav v Parizu podpisali mirovno pogodbo z Italijo. Podpisala jo je tudi Jugoslavija.⁷⁴ O tem je poročal tudi Slovenski Primorec z rahlo ciničnim prizvokom: "Ugotoviti moramo, da so nam

⁶¹ Troha, *Primorska*, str. 118.

⁶² Prav tam, str. 118. Gl. tudi Troha, *Primorska*, str. 103–125; Troha, *Slovenski primorski duhovniki*, str. 139–156.

⁶³ Čipič Rehar, *Odnos*, str. 66.

⁶⁴ Soški tednik, leto II, št. 4 (26. januar 1946), str. 1, Kaj pomeni predlog o internacionalizaciji Trsta in Julijske krajine.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 22. junij 1946.

⁶⁷ Dnevnik dr. Alfonza Čuka, 3. julij 1946.

⁶⁸ Slov. Primorec, leto III, št. 11 (13. marec 1947), str. 1, *Primorska tragedija*.

⁶⁹ Soški tednik, leto II, št. 31, (3. avgust 1946), str. 4, Ali veste da je...

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Prav tam.

⁷² PANG 781, fasc. 2.

⁷³ Pelikan, Virgil Šček, str. 32; primerjaj tudi: Simič, Jakob Ukmar, str. 134.

⁷⁴ Enciklopedija Slovenije, 1. zvezek, str. 312.

razrezali deželo tako, da bi zdravniku, ki bi si dovolil izvršiti tako operacijo nad bolnikom, rekli da je prišel ob pamet. Ločiti glavo od telesa, vzeti telesu srce – pomeni smrt. Tako nesmiselno operacijo je zahtevala narodnostna črta – in žrtvovano je bilo srce – Gorica, v neki meri odsekana glava – Trst".⁷⁵ Upali so, da so "pustili v pogodbi kaka vrata, ki se imenujejo revizija mirovnih pogodb čez nekaj let preizkušnje".⁷⁶ Ta rešitev meje je prinesla precejšnje razočaranje vsem Primorcem. "Kako je moglo priti do tega? Ali ni Jugoslavija zmagovalka? Ali nista Italija in Avstrija premaganiki?"⁷⁷ so se spraševali. Krivec za ta neuspeh je bil po besedah Slovenskega Primorca jugoslovanski komunistični režim, ki je vodil popolnoma nerazumljivo politiko in si z njo z dneva v dan manjšal ugled tako pri domačih ljudeh kot pri zaveznikih.⁷⁸ Po njihovem mnenju je bila jugoslovanska diplomacija nespretna, ker ni dopustila možnosti nadaljnjih pogajanj. Ko je ugotovila, da ne bo uspela pri priključitvi delov slovenskega ozemlja k Jugoslaviji, bi po njihovem mnenju, morala energično zahtevati, naj se to ozemlju priključi Trstu, "da se tako vsaj narodno reši."⁷⁹ Tega pa jugoslovanska diplomacija ni storila in Slovenski Primorec je bil do nje zelo oster: "In kar je najhujše, NAMENOMA IN HOTOMA ni zahtevala, naj se Gorica in ostali deli slovenskega ozemlja priključijo k Trstu".⁸⁰ To se je zgodilo po mnenju časopisa, ker naj bi komunistični interesi prevladali nad narodnimi. Svobodno tržaško ozemlje pod mednarodno kontrolo je namreč predstavljalo "okence skozi katero bo lahko zapadni svet kukal skozi železni zastor".⁸¹ Prizadevanje jugoslovanske delegacije na Pariški konferenci je imelo definirane cilje in potek. Nekateri prebivalci in tudi krog duhovnikov okrog Slovenskega Primorca pa so domnevali, da je šlo tudi za bojazen nove jugoslovanske oblasti, da bi večje Svobodno tržaško ozemlje predstavljalo močno konkurenco komunistični Sloveniji in bi "Trst znal postati slovenski Piemont, okrog katerega bi težili in se zbirali vsi demokratični, svobodoljubni Slovenci".⁸²

Mirovna pogodba z Italijo je začela veljati 15. septembra 1947. Zavezniške oblasti so se umaknile z Morganove linije in prepustile oblast Italiji, Jugoslavija pa je zasedla novo mejo, ki jo je določala mirovna pogodba.

⁷⁵ Slov. Primorec, leto III, št. 7 (13. februar 1947), str. 1, Naše nove meje.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Slov. Primorec, leto III, št. 11 (13. marec 1947), str. 1, Primorska tragedija.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Prav tam.

⁸² Slov. Primorec, leto III, št. 11 (13. marec 1947), str. 1, Primorska tragedija.

Virgil Šček je ob Pariški mirovni pogodbi zapisal: "V zadnji svetovni vojni so bili tepeni vsi naši stoletni sovražniki – Nemci, Italijani, Madžari, Jugoslavija pa med zmagovalkami. Torej edinstvena prilika v tisočletni naši zgodovini, ko bi morali vsi Slovenci priti v novo Jugoslavijo. Naša vojska je z legendarnim junaštvom osvobodila celotno slovensko ozemlje, naši komunistični politiki pa so vse to v nekaj mesecih zapravili. Tako smo kljub vojaški zmagi izgubili Trst, Gorico, Koroško in Porabje – za vedno!"⁸³

Zaključek

Slovenski Primorec se je po razmejitvi in določitvi meje začel boriti za pravice slovenske manjšine v Italiji, kajti Slovenci v Kanalski dolini, Goriški pokrajini in v Beneški Sloveniji so ostali pod italijansko oblastjo, medtem ko je Trst z okolico postal sestavni del Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) pod anglo-ameriško upravo, ostali predeli Primorske pa so bili priključeni Jugoslaviji. Nova meja je globoko posegla tudi v delovanje obravnavanega tednika. Slovenski Primorec se je poslovil od dela svojih naročnikov (saj je bil v Jugoslaviji prepovedan) in se v celoti posvetil Slovencem, ki so ostali pod Italijo. Začel je poročati o neupoštevanju manjšinskih pravic, o določbah mirovne pogodbe, o krivicah pri podeljevanju državljanstva, o novem valu beguncev itd.

Slovenski Primorec, ki je že od samega začetka na Goriškem pripravljaval in razvijal teren za formiranje opozicijske stranke, ki bi razbila kulturno-politični monopol tabora OF, je 17. januarja 1947 z navdušenjem pozdravil ustanovitev Slovenske demokratske zveze (SDZ), prve povojne stranke izven komunističnega vpliva med Slovenci na slovenskem narodnostnem območju. Začel je propagirati novo stranko in z njo sodelovati. V njenem glasilu Demokracija je videl svoje dopolnilo. Na pomembnih italijanskih parlamentarnih volitvah aprila 1948 pa je Slovenski Primorec podprl in propagiral Krščansko demokracijo (KD) ter ostro nasprotoval Demokratični fronti goriških, beneških in kanalskih Slovencev (DFS), ki jo je ustanovil tabor OF, kot politično organizacijo Slovencev v Italiji. DFS je na aprilskih volitvah podprla vsedržavno italijansko ljudsko fronto, ki je združevala komuniste in socialiste.

Po priključitvi se je naklada zmanjšala in grozila je nevarnost, da bodo morali prenehati z izdajanjem. Nova razmejitev je vplivala na zmanjšanje števila naročnikov in s tem se je tednik znašel v finančnih težavah. Odgovorni so se celo začeli spraševati, kako bi ga lahko ohranili.⁸⁴ Zato

⁸³ Požar, Čedermaci na Tržaškem, str. 857–859.

⁸⁴ Slov. Primorec, leto III, št. 47 (19. 11. 1947), 1.

so med duhovniki naredili veliko reklamo za povečanje število naročnikov. Želeli so, da bi bil "*list razširjen do zadnjega Slovenca – Slovenke, ki ostane pod Italijo*", in da bi si pridobili novih naročnikov med izseljenci v Trstu in celo v Ameriki.⁸⁵

Takrat je prišlo do ideje in pobude o združitvi Slovenskega Primorca s Tednom, verskim listom, ki je izhajal v Trstu. Že kmalu po ukinitvi tržaškega tednika Teden – List za življenje po veri, 19. avgusta 1948, so se začela intenzivna dogovarjanja med goriškimi in tržaškimi duhovniki za ustanovitev skupnega katoliškega časopisa. Tako je bil decembra 1948 prostovoljno ukinjen Slovenski Primorec in s februarjem 1949 je začel izhajati njegov naslednik Katoliški glas. Ta je v uvodni besedi poudaril, da je namenjen tržaškim in goriškim Slovincem, "*katerim so vera, Cerkev, jezik in socialna pravičnost sveta dediščina očetov in osrednje gibalno vsega svojega in javnega življenja*".⁸⁶ Katoliški glas je izhajal do konca decembra 1995, ko je prišlo do združitve z Novim listom in do ustanovitve Novega glasa, ki še vedno sledi osnovnim programskim izhodiščem Slovenskega Primorca in verjame v naslednje ideale: svoboda, demokracija, krščanstvo in slovenstvo.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1931, Mikrofilmi: serija U.

PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica

PANG 781, Okrožni komite KPS za Goriško, 1945–47.

ČASOPISNI VIRI

Slovenski Primorec, katoliški tednik, 1945, 1946, 1947, 1948.

Soški tednik, 1945, 1946, 1947.

Glas zaveznikov, 1945, 1946.

Katoliški Glas, 1949.

DNEVNIKI

Klinec Rudolf, Dnevnik 1945–1947 (rokopis), fotokopijo dnevnika hrani Franc Kralj.

Čuk Alfonz, Dnevnik (rokopis), fotokopijo dnevnika hrani Peter Stres.

Semič Ivan, Spomini kanalskega dekana g. Ivana Semiča (rokopis); original hrani ga. Marica Devetak.

LITERATURA

Bajc, Gorazd: Slovenski Primorec in razhajanja s Primorskim dnevnikom. *Annales Ser. hist. sociol.*, 10, 2000, str. 139–152.

Čipič Rehar, Marija: *Odnos med Cerkvijo in državo na Primorskem od 1945 do 1953*. Magistrsko delo. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2004.

Dolar, M. France in Tavano, Luigi (ur.): *Cerkev in družba na Goriškem ter njihov odnos do vojne in osvobodilnih gibanj*. Gorica : Institut odi storia sociale e religiosa, 1997.

Novak, Alojzij: *Črniška kronika*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1992.

Humar, Kazimir: I cattolici sloveni durante la guerra e la resistenza. *I cattolici isontini nel XX secolo, III. Il goriziano fra guerra, resistenza e ripresa democratica (1940–1947)*, uredil Ciro Nigris. Gorizia : Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 1987, str. 201–210.

Paljk, Jurij: "Dejmo, dejmo, gospodje, dejmo, dejmo!" ali kako nas je msgr. Kazimir Humar učil pisati, v: Kazimir Humar: *Človek v slovenskem sluhu srca*. Uredil Damjan Paulin. Gorica : Grafica Goriziana, 2006, str. 67–70.

Požar, Tone: Čedermaci na Tržaškem. *Primorska srečanja*, 14, 1900, str. 857–859.

Rustja, Božo: Starosta slovenskih goriških duhovnikov dr. Franc Močnik. *Ognjišče*, letnik 33, št. 11 (november 1997), str. 6–10.

Simčič, Oskar: Duhovnik, v: Kazimir Humar: *Človek v slovenskem sluhu srca*. Uredil Damjan Paulin. Gorica : Grafica Goriziana, 2006, str. 18–32.

Simčič, Tomaž: Jakob Ukmar. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1986.

Sfiligoj, Avgust: *Slovenska demokratska zveza v Gorici: 1947–1969*. Gorica : samozaložba, 1969.

Tavčar Marko, Pelikan Egon in Troha Nevenka: Korespondenca Virgila Ščeka 1918–1947. *Viri*, št. 11, Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 1997.

Troha, Nevenka: Primorska – Julijska krajina ob koncu 2. svetovne vojne. *Viri*, št. 11, Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 1997, str. 103–125.

Troha, Nevenka: Slovenski primorski duhovniki in njihov odnos do novih slovenskih meja (1945–1947). *Acta Histriae*, 6, 1998, str. 139–156.

⁸⁵ AS 1931; MF U-006; U-0006655.

⁸⁶ Katoliški glas, leto 1, št. 1 (2. 2. 1949), 1; Uvodna beseda.

R I A S S U N T O

Slovenski Primorec – il settimanale cattolico e il suo rapporto con il confine occidentale

Il settimanale cattolico Slovenski Primorec uscì tra il 1945 ed il 1948 a Gorizia, nella Zona A dell'Amministrazione militare alleata. Lo pubblicava un circolo di sacerdoti goriziani, tra cui ebbero maggiore influenza, tra gli altri, Alojzij Novak, Mirko Brumat, Kazimir Humar e Franc Močnik. Poiché il settimanale era esente dal controllo politico delle autorità jugoslave di allora, che oltretutto non fornivano neppure aiuti finanziari, esprimeva le notizie ed i pareri che non si trovavano nel resto della stampa slovena. Trattava di questioni politico-culturali locali, esprimeva giudizi sul comunismo, si batteva per la libertà religiosa e difendeva la democrazia, che descriveva come "pacifica convivenza senza alcun ostacolo al lavoro di tutti i cittadini". Lo Slovenski Primorec insegnò agli abitanti della Primorska (il Litorale sloveno), che per un ventennio avevano vissuto sotto una dittatura, che cosa democrazia significasse vera-

mente, intendendo con ciò una democrazia di tipo occidentale. Il comunismo fu giudicato dal quotidiano secondo le encicliche papali.

L'avvenimento storico principale nella Primorska di quel periodo fu la questione del nuovo confine. La volontà degli abitanti della regione di unirsi alla madrepatria, la Slovenia, o piuttosto alla Jugoslavia, fu appoggiata dalla maggior parte dei sacerdoti che orbitavano intorno allo Slovenski Primorec. Tuttavia essi affrontarono le questioni relative al nuovo confine con una maggiore criticità e riserva nei confronti della nuova Jugoslavia, soprattutto a causa del regime allora al potere. Espressero la volontà che il Goriziano nella sua totalità fosse parte della Slovenia unita come parte della Jugoslavia democratica federale. Si schierarono contro la Jugoslavia di Tito, battendosi per una Jugoslavia libera e realmente democratica "senza la grossolana dittatura comunista".

Lo Slovenski Primorec fu in un certo senso un fenomeno unico per le condizioni di allora e attraverso i suoi successori, il Katoliški glas ed il Novi glas, rappresentò una tribuna libera per informazioni e riflessioni che ha influenzato grandemente lo sviluppo della realtà slovena in Italia e la formazione di una comunità nazionale organizzata.